

Volner

Geopolitické zmeny v Európe a smerovanie Slovenska

Geopolitickým výsledkom ukončenia studenej vojny bolo odstránenie „železnej opony“ medzi Východom a Západom, zmena geopolitickej mapy Európy, geopolitických vzťahov vo svete. Rozpad Sovietskeho zväzu spôsobil obrovský geopolitický zmätok. Nedošlo však k akejsi geopolitickej obnove Versaillského systému. **Krajiny stredoeurópskeho regiónu sa po skončení studenej vojny „vracajú“ do Európy, dochádza k novej konvergencii, integrácii, čím Európa nadobúda zásadne nový geopolitický význam, váhu. V Európe sa začína proces geopolitickej integrácie západnej, strednej a východnej Európy v jeden celok. Európa sa stáva sama sebou. Ak sa podarí aj politické zjednotenie, vznikne nový geopolitický priestor s vyše 400 miliónmi ľudí, vytvorí sa nový a silný geopolitický aktér.**

Zrod novej geopolitickej Európy znamená nielen zmenu jej vnútornej štruktúry, rast jej geopolitickej moci a sily, ale aj hodnoty, váhu v globálnej geopolitickej štruktúre. Mení sa jej funkčné pôsobenie a pozícia v Eurázijskom geopolitickom priestore. Kľúčovými geopolitickými tlakmi, ktoré ovplyvňujú a aj v najbližšej budúcnosti budú ovplyvňovať európsku geopolitiku, v rámci nej aj geopolitickú orientáciu a úlohu Slovenska, sú:

1. geopolitické pôsobenie (tlak) USA,
2. geopolitické pôsobenie Ruska,
3. geopolitické pôsobenie islamského geopolitického tlaku.

Rozšírený európsky geopolitický priestor o strednú Európu sa takto dostáva do „bezprostrednej“ blízkosti, kontaktu s tromi základnými kritickými pásmi, líniami dotyku s ostatnými geopolitickými ohniskami, s „aktívnymi geopoliticky výbušnými regiónmi“. [Obrázok č. 2]

Nová mapa strednej Európy po r.1990 vytvorila široké *nárazníkové pásy* medzi štátmi dnešnej Európy a islamskými štátmi blízkeho a stredného východu v jednom smere, a medzi štátmi dnešnej Európy a Ruskou federáciou v druhom smere. Medzi dvomi oblasťami mocenskopolitického vplyvu môže dochádzať ku kombinovanej konfrontácii ich mocenskopolitických záujmov. **Dokedy sa neskonsolidujú spoločenskopolitické pomery na východe od Slovenska, ako i politické otrasy na Blízkom východe, takáto funkcia strednej Európy bude nevyhnutná.** Takmer priamy dopad by malo pre Slovensko, keby sa existujúce konfrontačné vzťahy posunuli k hre s nulovým číslom. **Nebolo by však racionálne, keby stredoeurópske krajiny, teda aj Slovensko, boli chápané ako priestor, krajiny „nikoho“ alebo „všetkých“, ako priestor stretávania sa a vyrovnávania mocenskopolitických tlakov, ako východná periféria západu, alebo ako západná periféria východu.** Na druhej strane by však mohlo byť pre Európu i Slovensko prospesné, ak by sa oddelili súperiace centrá, znížilo ich napätie.

V súčasnosti stredná Európa, rovnako ako aj Slovensko, nie je ani tak problémom geografickým, ale skôr problémom mocenskopolitickým. Stredná Európa je výrazne geopolitický pojem, problém, ktorý je závislý na kontexte globálnej a celoeurópskej geopolitiky.

Pri skúmaní geopolitického miesta a úlohy takých malých štátov, ako je Slovensko je potrebné si uvedomiť, že malé štáty nie sú dôležitými komponentami svetového politického systému, globálnej geopolitickej štruktúry, ale sú súčasťou vzťahov mocností. Preto aj geopolitické miesto a úloha Slovenska je určovaná jeho geopolitickou polohou v mocenských svetových a európskych siločiarach, úlohou v mechanizme ich rovnováhy. Slovensko ležalo a leží na *križovatke* mocenských záujmových siločiar globálnych a európskych veľmocí. Od ich zahranično-politickej orientácie sa zákonite bude odvíjať i jeho geopolitika. **Pričom kľúčoví geostrategickí hráči – USA a Rusko - sa nachádzajú mimo tohto priestoru, avšak neustále doň zasahujú.** V súčasnosti preto rozhodujúcimi činiteľmi utvárania geopolitického priestoru a postavenia Slovenska sú predovšetkým mocenské záujmy navzájom súperiacich svetových veľmocí – USA a Ruska, ale i geopolitické aktivity európskych mocností, osobitne Nemecka a Francúzska.

Spojené štáty prostredníctvom NATO zaisťovali v západnej Európe nielen jej vojenskú obranu, ale aj jej stabilitu. Plnili funkciu regulátora globálnych

mocenskopolitických vzťahov, vyvažovania vojenskostrategickej rovnováhy medzi USA a ZSSR. [Obrázok č. 3]

Po skončení studenej vojny vznikla otázka, či je aj naďalej aktuálne zaistovanie bezpečnosti západnej Európy Spojenými štátmi, resp. či existencia NATO v Európe je nevyhnutná? Odpoveď je jednoznačná: **v najbližších rokoch nedôjde k oslabeniu pozície NATO, teda Spojených štátov v Európe a ani vo svete.** Napriek mnohým obojstranne pozitívnym krokom zo strany USA a Ruska, **základné geopolitické stanovisko predovšetkým americkej geopolitiky zostáva: aj naďalej existuje potenciálne nebezpečenstvo v podobe Ruska.** Rusko je jediným porovnateľným geostrategickým potenciálnym aktérom. **Vo východnej Európe sa môže Rusko pokúsiť zvrátiť verdikt studenej vojny. Je preto geopolitickým záujmom síl Západu zabrániť hoci aj najmenšiemu obnoveniu sily a vplyvu Ruska. V tejto súvislosti však treba poznamenať, že to môže vyvolať u ruských geopolitikov potrebu návratu k modelu „Heartlandu“, „Rimlandu“ alebo „Ruskej ríši“ resp. pohľadu na Rusko ako stredú Ázie a Európy. Tvrdí geopolitický postup USA a NATO, by mohol viesť, resp. vyvolať oveľa riskantnejšiu geopolitickú odvetu minimálne v dvoch smeroch: jednak k vnímaniu Európy ako malého polostrova eurázijského Heartlandu, teda ako Rimlandu, ktorý je treba oslobodiť od „atlantickej“ prítomnosti Spojených štátov, aby sa mohla prirodzene spojiť s pevninským blokom vedeným Ruskom, a jednak k budovaniu osy Moskva – Peking, alebo geopolitického**

bloku Rusko – Čína – Irán. [Obrázok č. 4]

Rusko si uvedomuje geopolitický význam strednej Európy, osobitne však Východnej Európy a preto zatiaľ nemá záujem na rozšírení vplyvu a vojenskej prítomnosti USA v tejto oblasti, ktoré chápe ako svoje predpolie. V tomto kontexte je v súčasnosti kľúčovým a najkritickejším geopolitickým bodom Ukrajina.

Ukrajina je východný sused Slovenska. Dnes predstavuje nový a významný priestor na eurázijskej šachovnici. Ukrajina sa stala geopolitickým ohniskom. [Obrázok č. 5]

Rusko sa bez Ukrajiny síce ešte stále môže snažiť o imperiálny status, ale len ako ázijský imperiálny štát, ktorý by bol pravdepodobne zatiahnutý do vyčerpávajúcich konfliktov s prebúdajúcimi sa štátmi Strednej Ázie. Nezávislosť Ukrajiny by taktiež pripravila Rusko o výsadné postavenie v oblasti Čierneho mora, kde mu odeský prístav slúžil ako životne dôležitá brána k obchodu so Stredomorím. Ukrajina zohráva úlohu akéhosi geopolitického katalyzátoru. Geopolitická pozícia Ukrajiny je kľúčová nielen pre samotné Rusko. Dôsledky straty nezávislosti Ukrajiny by sa takmer okamžite prejavili v strednej Európe, teda osobitne u krajín V4. Slovensko by sa nachádzalo priamo v nárazníkovom pásme, na čiare dotyku. *Geopolitickým ohniskom* na východnej hranici zjednotenej Európy by sa stalo Poľsko.

Nová geopolitická pozícia a funkcie Európy, teda aj Slovenska je kauzálna spojená s jej integráciou. Začínajú vzájomne na seba pôsobiť dve tendencie :

- ❖ na jednej strane prechod Európanov od geopolitiky uzatvorených spoločností, ktoré bolo štruktúrované podľa antagonistickeho vzťahu s hrou s nulovým súčtom,
- ❖ na strane druhej úsilie Európanov o geopolitiku otvorených spoločností s presadzovaním hry sily na rôznych úrovniach, až k tendencii komplexnej (moderná európska identita, ekonomická, kultúrna a politická) integrácii.

Vyvoláva to pochybnosti a diskusiu o samotných geopolitických hraniciach Európy, ktoré sú zatiaľ neisté a pohyblivé. Ide o proces dobrovoľného budovania novej Európy, spojenie pôvodných pätnásť členských štátov Európskej únie so štátmi strednej a východnej Európy, ktoré podpísaním Maastrichtskej zmluvy (1992) vyjadrujú svoj záujem o členstvo v únii (dvanásť v roku 1998). Integrácia do Európskej únie z ekonomického, z legislatívneho a ani z geopolitického nie je len proces rozširovania. Na rokovaní Európskej rady v Luxembursku 12.-13. 12. 1997 bolo rozhodnuté o zahájení vyjednávania s prvými štátmi, tzv. Luxemburskou skupinou kandidátov (Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Estónsko, Slovinsko a Cyprus). Zároveň sa vyčlenila druhá tzv. Helsinská skupina (Bulharsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Malta a Slovensko). Na summitu v Helsinkách v roku 1999 boli zrovnoprávnení všetci kandidáti (čo má pre Slovensko veľký význam). Na stretnutí v Nice bolo podmienené, že rozhovory s kandidátmi musia byť ukončené v takom čase, aby sa mohli uskutočniť voľby do Európskeho parlamentu v roku 2004. Kandidátske krajiny musia vyzrieť

na rovnakú úroveň pokroku, aktívne sa spolupodieľať na rozvoji a bezpečnosti tohoto nového geopolitického aktéra. Osobitne to platí pre balkánske krajiny.

Integrácia do Európskej únie z geopolitického hľadiska nie je len proces rozširovania.

Jedná sa o proces, ktorý po geopolitickom završení integrácie celej Európy [Obrázok č. 6]

zásadnej posilní a ovplyvní jej miesto a úlohu v globálnej geopolitickej štruktúre, posilní jej geopolitickú pozíciu a funkcie v Eurázijskom geopolitickom priestore. Pravdepodobne to bude mať i vplyv na zmenu geopolitického postavenia Európy v ameroeurópskom geopolitickom priestore. Integrácia do Európskej únie vyvoláva i pochybnosti a diskusiu o samotných geopolitických hraniciach Európy, ktoré sú zatiaľ neisté a pohyblivé.

Zapojenie Slovenska do Európskej únie sa javí ako rozhodujúci faktor zaistenia jeho národných záujmov. Európska únia by zároveň ochraňovala Slovensko i pred následkami globalizácie. Územie Slovenska je malé a nedostatočne vybavené strategickými surovinami. Civilizačné zákonitosti vylučujú, aby izolované a malé národné hospodárstvo, akým je Slovensko si mohlo uspokojiť svoje základné geopolitické potreby a záujmy, osobitne svoju bezpečnosť. Preto je integrácia do EÚ a vstup do NATO pre Slovensko životne nevyhnutné. To je súčasný geopolitický záujem a pozícia Slovenka. Pretože jeho národný záujem je chápaný aj ako štátny záujem, teda aj bezpečnostný, potom i pre Slovensko vstup

do NATO zvyšuje jeho šancu a istotu vstupu do Európskej únie. [Obrázok č. 7]

Pre Spojené štáty a Západnú Európu spočíva geopolitický záujem a význam včlenenia krajín V4 spolu so Slovenskom predovšetkým v tom, že krajiny V4 predstavujú dôležitú nárazníkovú zónu medzi troma – už spomínanými- supergeopolitickými tlakmi. Za situácie, že by nedošlo k integrácii krajín východnej Európy do európskych a transatlantických štruktúr, funkciu nárazníkového pásma budú plniť krajiny V 4, osobitne Poľsko a Maďarsko (preto aj ich prvoradé členstvo v NATO). Pričom Podľa Z. Brzezinského osobitne skutočné rozloženie tradičných silokriviek ukazuje, že Slovensko nielen že nie je geostrategickým hráčom, ale ani geostrategickým ohniskom.(27,253)

- ❖ Hlavná geopolitická os v Európe postupuje po línii Paríž, Porýnie (Dusseldorf, Essen, Duisburg, Dortmund), Berlín, Varšava, Minsk a Moskva.
- ❖ Vedľajšia geopolitická os sleduje líniu od Porýnie cez Mníchov, Viedeň, Budapešť,

Sofia až do tureckého Istanbulu.(27,s.253) [Obrázok č.8]

Slovensko sa v súčasnosti nachádza na východnej geopolitickej hranici Európy. Táto hranica je kritickým pásmom, pásmom – podľa Z. Brzezinského - pravdepodobných geopolitických konfliktov, hranicou - podľa Huntingtona - medzi civilizáciami, tzv. zlomovou líniou. Hoci Slovensko z geopolitického hľadiska nie je významným geopolitickým aktérom, avšak v kontexte s geopolitikou krajín V4, a najmä v súvislosti s integráciou do európskych a transatlantických štruktúr, sa spolupodieľa na zásadnej geopolitickej premene Európy. Európa vďaka tomu nadobúda výraznejšiu geopolitickú moc a silu, zvyšuje si svoju geopolitickú pozíciu nielen vo vzťahu k Východu, ale i ostatným globálnym geopolitickým aktérom. Európa nastúpila na cestu výrazného vyvažovania

síl.[Obrázok č. 9] Rastie jej relatívna samostatnosť, uvažuje o myšlienke vytvorenia

vlastných obranných a bezpečnostných štruktúr (vrátane vojenských). Z geopolitického hľadiska Európa má voľný prístup k Atlantickému oceánu, uvoľňuje sa jej cesta ku geopolitickému ovládaniu Stredozemného mora, Čierneho mora, Baltského mora, Severného mora a Barentsovho mora. Posilňuje sa jej pozícia nielen ako kontinentálnej, ale i námornej moci (v terminológii Spykmana a Cohena).

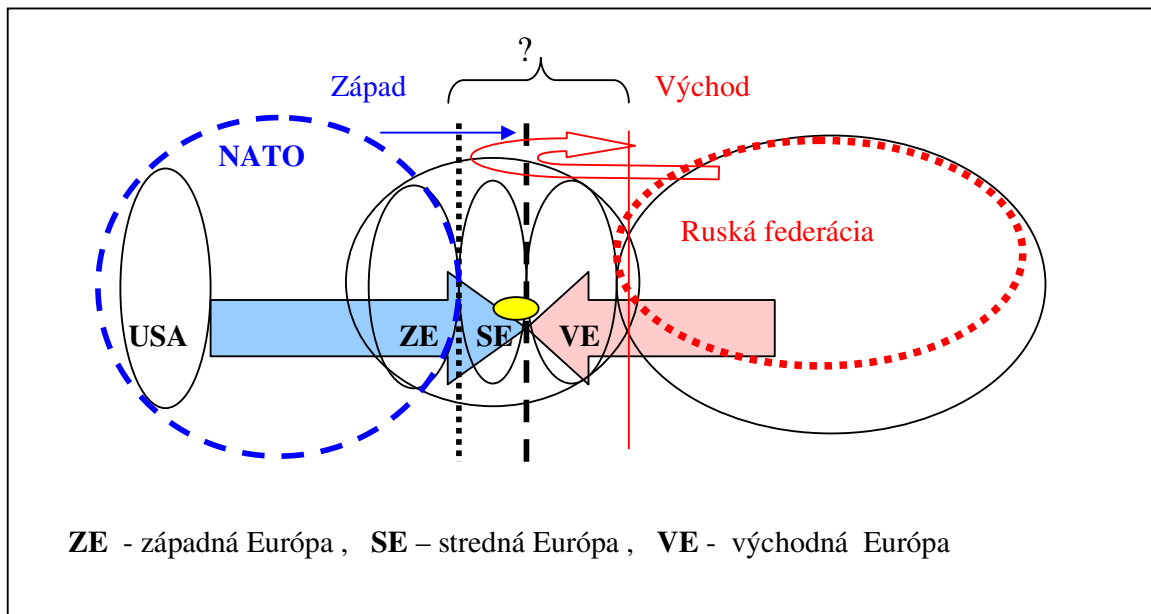
Slovensko sa postupne včleňuje do európskych geopolitických štruktúr. Treba však mať na pamäti, že jeho miesto a úloha bude určovaná tým, že:

- ❖ nemá dostatok moci a sily na to, aby určovalo alebo väčšou mierou ovplyvňovalo vytváranie európskej rovnováhy,

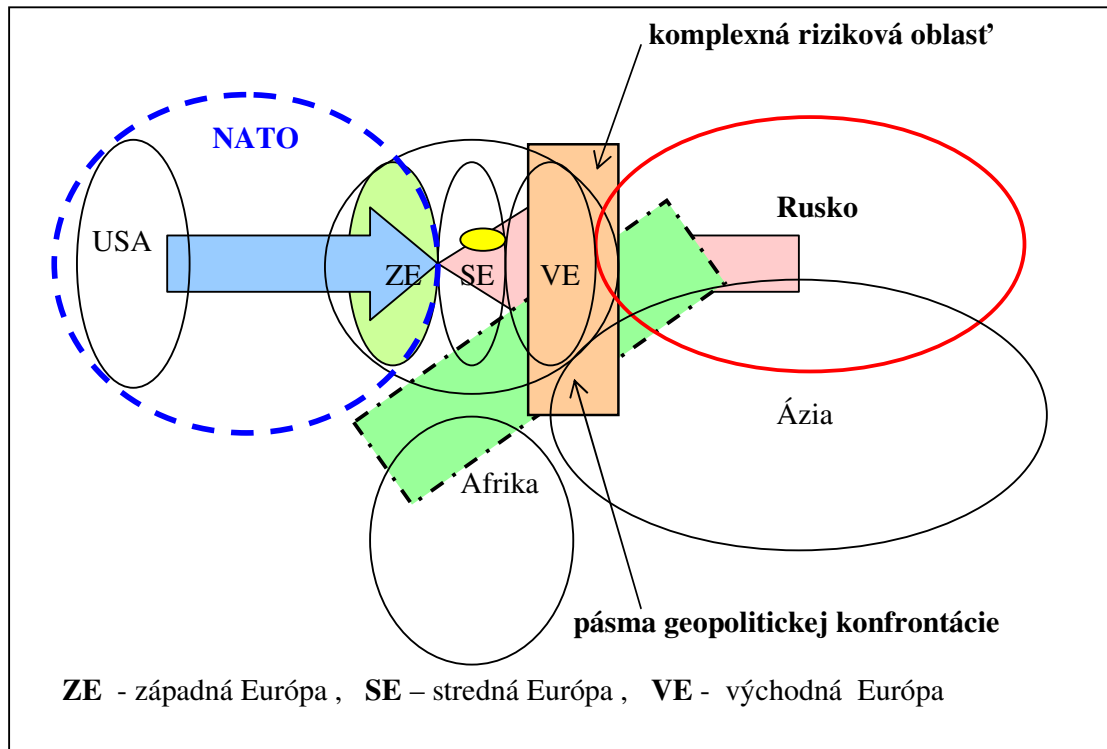
- ❖ v medzinárodných mocenskopolitických vzťahoch sa hlasy demokraticky nerátajú, ale zatiaľ vážia. Váha hlasu je daná mocou a silou štátu,
- ❖ po rozdelení ČSFR vstúpili ako Slovensko do európskeho geopolitického priestoru ako geopolitické minimum štátnosti,
- ❖ má malú vojenskú moc,
- ❖ disponuje malým domácim hospodárskym produktom ,
- ❖ má malú geopolitickú a geostrategickú hodnotou priestoru, na ktorom sa tieto štáty nachádzajú.

Dr. Štefan Volner, CSc. FPVaMV UMB Banská Bystrica, volnerste@slovanet.sk
0903219774, adresa: Žehrianska 8, 85107 Bratislava

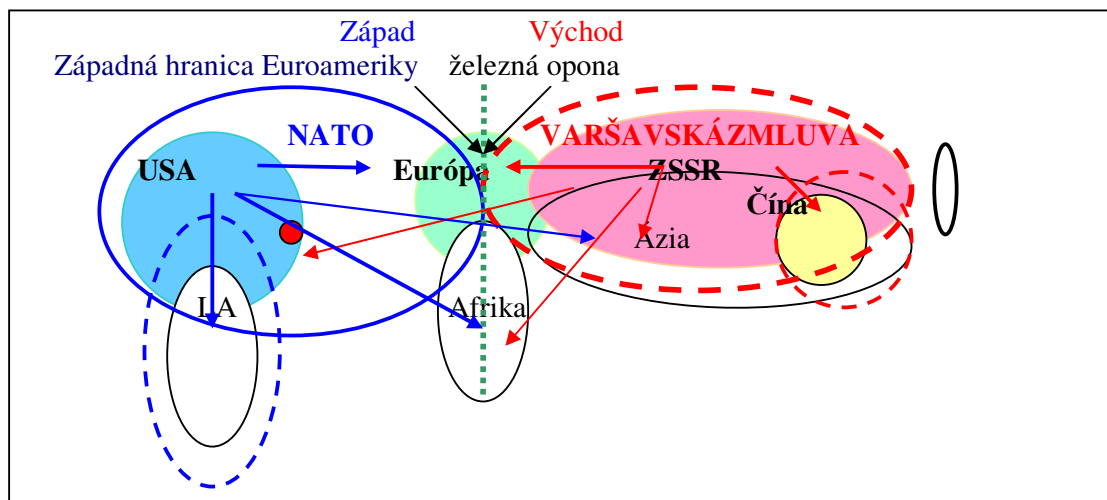
Obrázok č. 1 Mapa Európy v roku 1990

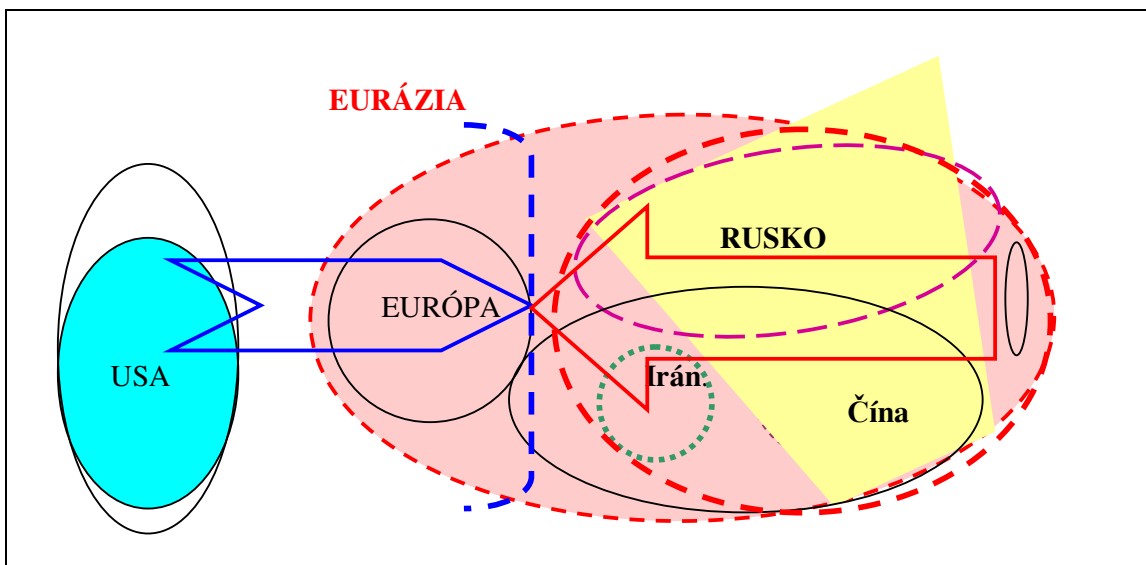
Obrázok č. 2 Eurázijské ohniská a hranice možných stretov

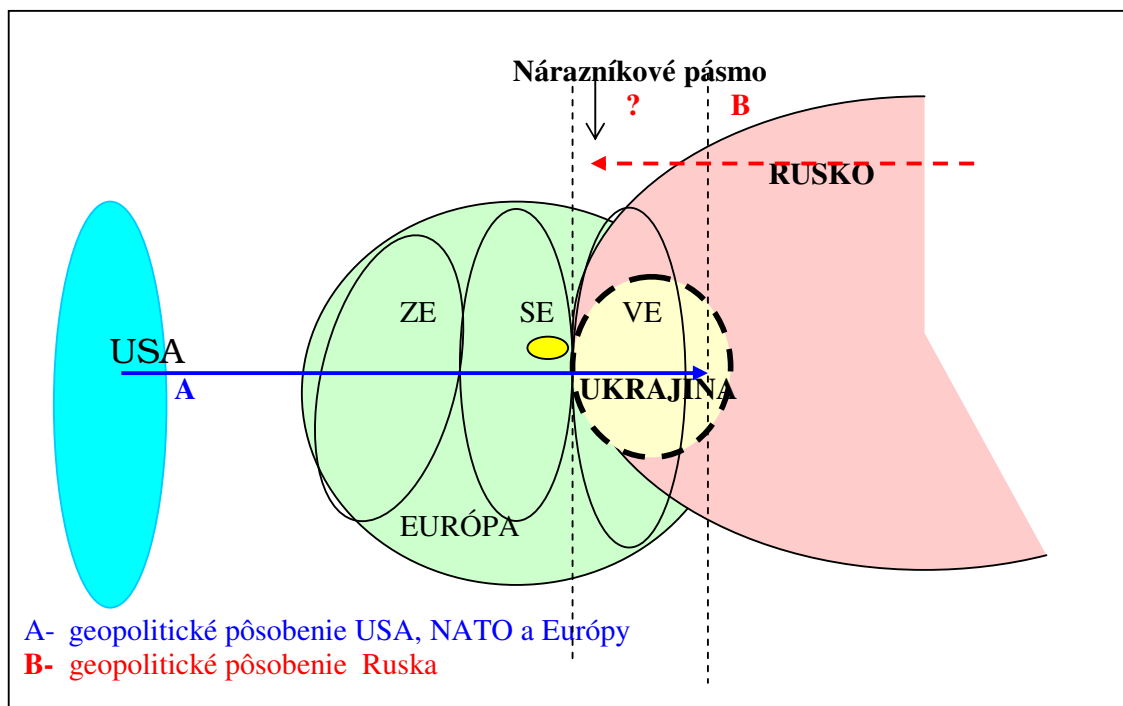
Obrázok č. 3 Bipolarita v období studenej vojny (1945-1989)

Obrázok č. 4 Alternatíva možného vyvažovania moci v Ázii

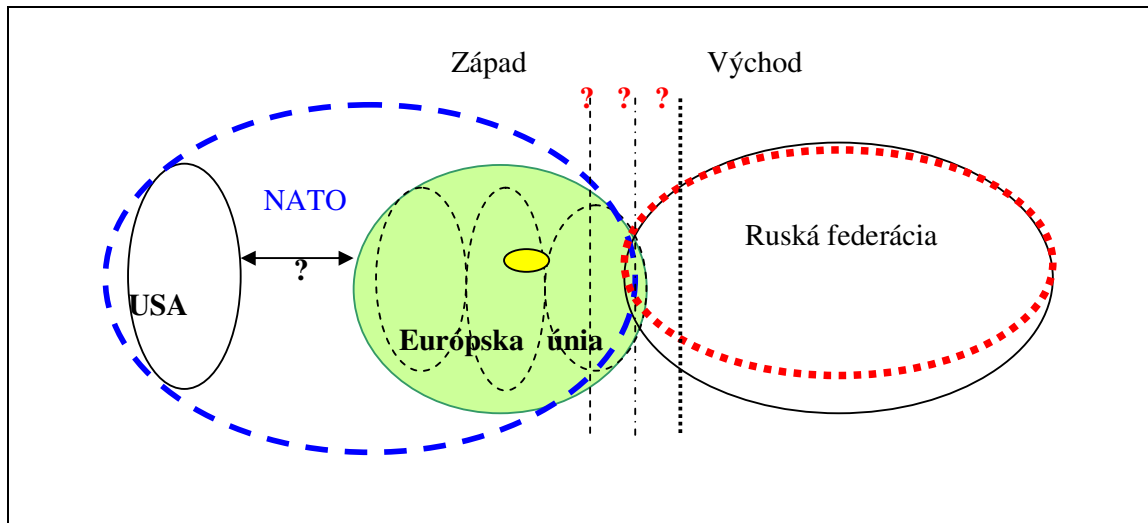

Obrázok č. 5 Ukrajina ako geopolitické ohnisko

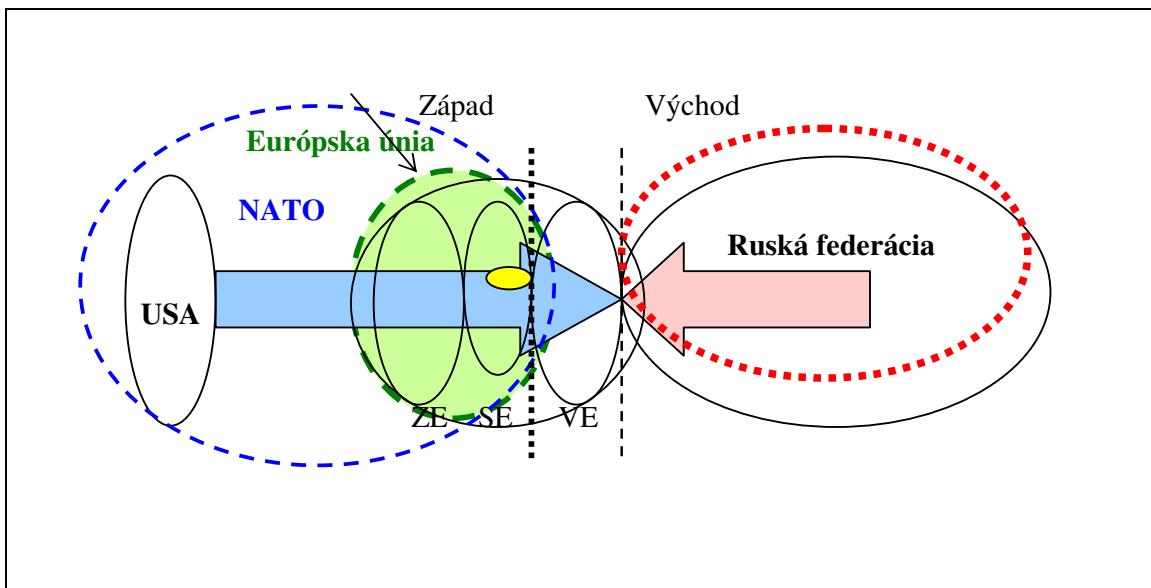

A- geopolitické pôsobenie USA, NATO a Európy
B- geopolitické pôsobenie Ruska

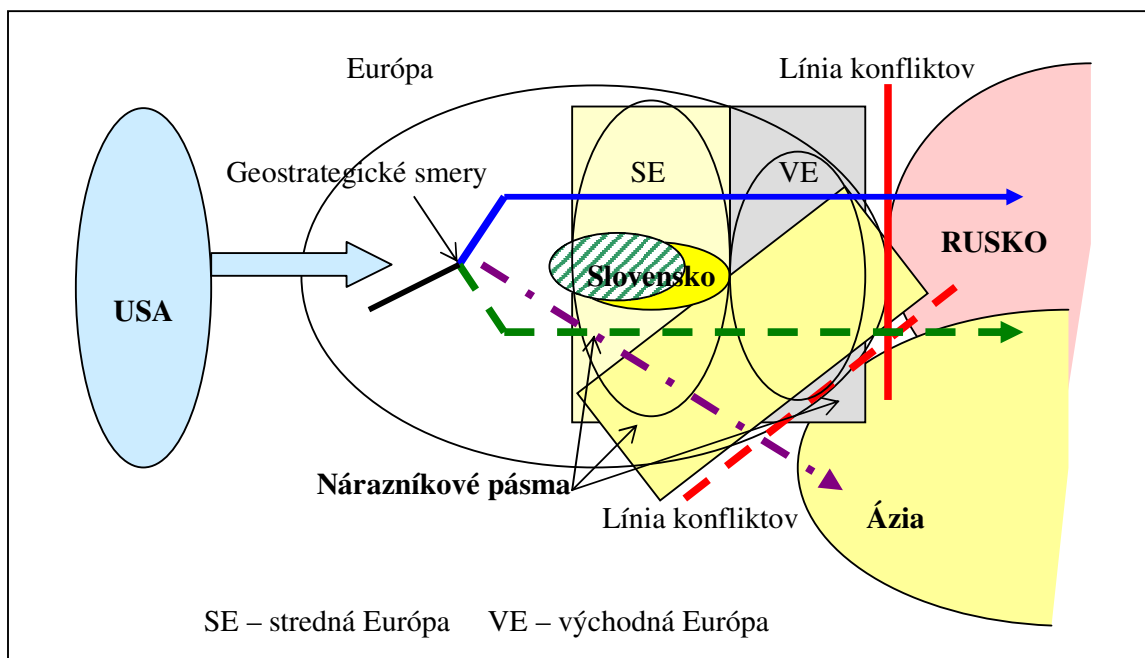
Obrázok č. 6 Mapa Európy od roku 2004 do ? (2010-2015 ?)

Obrázok č. 7 Mapa Európy v roku 2004 (očakávanie)

Obrázok č. 8 Geopolitické miesto v sieti geopolitických siločiar a pásiem

Obrázok č. 9 Možná geopolitická mapa v roku 2005

